

Kolik moří dout a zmítat se a tříštit se bílou pěnou o břehy! A jak jinými zdají se ti pak hvězdy, když na ně pohlédneš před půlnocí ze svého okna!

Starým lidem bývá cestování regeneračním prostředkem, obyčejně velmi pochybným; cesty přinášejí jim jen únavu, přetěžující duši dojmy, jichž nemůže již zpracovati, a vzpomínkami, z nichž nedovede již vyrůsti. Má-li míti duše zisku z cest, musí míti nejprve dost svěžesti, poddajnosti a plasticity, dost materiálu, z něhož jest možno hnísti a formovati. To všecko volá po duších mladých. Ty jediné jsou schopné prožít za den tolik, kolik neprožije starší člověk za týden, a vtěsnat obsah jednoho roku do jednoho týdne.

Moderní člověk, v tom shodneme se všichni, musí býti bohatší obsahově i formově než člověk starý. Musí býti zaplněn životem uvnitř i vně, a proto musí začít plnit se záhy; čím dříve, tím lépe. Všecka kultura může míti jen jeden smysl: nedati zakrněti žádnému z jeho orgánů, a možno-li, získati mu orgány nové. Co nejvíce látky přírodní vtěsnati do formy ducha, zpracovati ve formu duchovou. Dnešnímu mladému člověku jest třeba obojího: i přílivu přírodní látky, i stupňování duchové formy. Příroda, rozumí-li se jí dobře, jest jen nesmírná, bezedně propastná zásobárna ducha: desetitisíce existencí jsou v ní uvězněny, které touží ožítí a žítí ve vyšší formové řeči. Není možno nikdy zabratí lidskému duchu dosti přírody a nemůže se to státi dosti záhy.

V mladých duších měl by se přímo podporovati a uměle buditi jakýsi pud žravosti po přírodě: touha spásti z ní největší plochy, proběhnouti z ní největší prostory, přisvojiti si z ní co nejvíce plastických nápodob a zárodků.

Lidské mládě mělo by v sobě oživití všecky primitivní živočišné instinkty, které má společné s mláďetem zvířecím. Z nich jest i instinkt migrační, pud cestovatelský, který není nic jiného než jeden způsob, jak nabrati co nejvíce látky k příštímu vývoji.

Dni podzimní měly by *jen to* připomínati, buditi a nítiti v mladých duších. Ne oživovati staré sentimentality, nýbrž buditi a přetvářeti k novému methodickému životu staré, odvěké pudy.

Dne 1. srpna 1909 zemřel v Paříži romanopisec a umělecký kritik *Jean Dolent*, jeden z těch vzácných mužů, jichž neznají noviny a kterých nejmenují literární historické knihy, a přece „sůl země“, jak říká Carlyle; jeden z těch, kdož žijí v tichu a v mlčení jako v neporušitelném chrámě a kdož sedí jako myška ve středu světa a na křižovatkách života.

O Jeanu Dolentovi nevěděli tedy mnoho noviny ani profesori literární historie. Žil mimo oficiální literaturu, která také často ve Francii nejinak než u nás patří spíše dobrým ložtům, vykřičenému hlasu a nerozpačité póze než opravdovým ctnostem ducha a tvořivé síly. A přece měl více vlivu v rozvoj a růst moderního umění a moderní literatury než nejedna oficiální veličina; a přece nebylo muže více milovaného uměleckou i básnickou mládeží pařížskou; a přece byl jeden z nejfrancouzštějších duchů své doby, dědic pravé francouzské verry a jiskry, statečné a čestné srdce, básník bez kothurnu, myslitel bez pózy, milenec bez afektace, mystik života a uctívač jeho tajemství bez scholastiky a jejího ceremonielu.

Jak působil v mládež, jak ji rozněcoval, jak ji osvobozoval a vracel jí samé, o tom krásně vykládá v malé pietní knížičce mladá romanciérka francouzská, paní Aurelová.¹ Není možno dosti doporučiti četbu této knížky každému, kdo chce nahlédnout trochu v to, co je literární a umělecká kultura velkého národa. Jaký kult enthusiasmu, jaká čestná láska a oddaná víra! Takové úcty není věru u nás k nikomu. Jako holubice

1 - Vyšla právě v českém překladě Ludm. Kottnerové nakladem Grosmana a Svobody.

stulena sedí mladá francouzská básnířka u nohou Dolentových, u nohou učitelových; zrakem visí na jeho rtech a celou duší pije jeho slova, slova krásy a čestného života. Po lásce a úctě, s jakou dovede přimknout se mládež k svým učitelům a patriarchům, poznáte kulturní národ. V něm ví a zná mládež, že není národního života bez tradice a že co plyne se rtů starcových a mistrových, je souvislost věků a živý nepřerušovaný tok národní duše.

Ale ovšem starci v kulturním národě bývají pravidlem také jiní než starci naši. Přiblížit se našemu sedmdesátníku nebývá obyčejně nic povznášejícího. Často bývá ti, jako bys vyrušil z dřimoty starého zlostného kocoura. Neomylní, nedůtkliví, ztrpklí, podezřívaví samovládcové, nedosycení slávou a uznáním, jízlivým okem hlídající svou prestiž, nevlídně střežící všecken život a všechny snahy mladších a zlověstné a varovné věštby hned krákající, — takoví bývají *příliš často* naši starci. Nepravím vždycky; jsou na štěstí výjimky, a čestné výjimky. Ale přesto je pravda, že průměr odpovídá tomu, co jsem zde řekl. Málo, opravdu málo jest u nás sladkých, harmonických, nad úzký žárlivý egoism povznesených starců. Starců smířených s sebou i se životem, kteří pochopili tu moudrost, které říká Hegel *lest ideje*; totiž že ideji nejsme my jednotlivci cílem, nýbrž jen prostředkem; že domnívajíce se sloužit sobě, sloužíme jen ideji; a že vykonavše svůj úkol, jsme jí odhazováni do márnice mezi staré železo.

Dolent byl na rozdíl od mnohých našich starců *sladký* stařec a *mladý* stařec, mladší než mnozí velmi mladí. Nad jeho hrobem řekl Mortier krásné slovo, vystihující celý poměr Dolentův k mládeži: „Byl k ní vždycky *laskavý*, nikdy *shovívavý*; nikdy ničím nepodplácel si její přízně a lásky.“ Jaké krásné slovo! Zde jest opravdu řečeno definitivně, co má a může dáti stáří mládí. Dolent nelichotil mládeži, nekupoval si jí ústupky; byl k ní přísný, měřil ji vysokými měřítky a požadavky, z nichž neslevoval; a to, *a právě to* — jsme v kulturním národě — cítila mládež jako úctu k sobě a splácela mu obdivem, láskou a nadšením. Uctíval mládež přísností a neustupností svých vysokých kriterií — blažená mládež, která rozumí tomuto jazyku, a blažený národ, který má takovou mládež! Ale Dolent byl k mládeži také *laskavý*; byl to prostě mistr a učitel, ne pedant a školomet. Měl sám k umění poměr prožitý a oprav-

dový; sám tvořil, měl sám umělecké zkušenosti, zažil umělecká vítězství i umělecké porážky. Proto nebyl pouhý opakovatel cizích sentencí a rad, nýbrž kritik opravdu aktivní; přítel, rádce, spolupracovník. Sám hned ve skizze pověděl, v kterém směru leží naplnění.

Poměr jeho k umění byl poměr krajní čestné pokory. Hledat, hledat, neustále hledat! Pochybovat a nalézat! Ctít staré mistry a tradici, ale neopakovat jich a neopisovat jich. Umění nezná pravidel, jen příkladů velikých osobností. Umění jako život jest sama činnost, sama odvaha, sama víra. Není možno velce tvořit s malou osobností. Varujte se fráze, varujte se kothurnu! Buďte vnitřně pravdiví! Pravý vkus jest vnitřní duševní noblesa. Umění jest mnoho, krása všecko. Vykoupený život má tajemství, z něhož vznikne nové umění. Talent je mnoho, velká duše všecko.

Toto estetické evangelium, které rozesel Dolent do půl tuctu fragmentárních a aforistických knížek, není na štěstí nic nového; *na štěstí*, pravím, není nic nového: jest odvěké, jako jsou odvěké zákony života, lásky a smrti. Dolent nechtěl nic vynalézati, nevěřil, že jest možno vynalézt něco v říši duchové; chtěl jen pomoci každému mladému umělci a básníku, aby objevil *sám* v sobě pevný pól svého vnitřního světa a aby se jím orientoval. Síla jeho rady byla v síle jeho příkladu. Za každým slovem stál dokonalý umělec vášnivě milující své umění a jemný člověk uctívající životní tajemství krajní opravdovostí a poctivostí své snahy.

Dolent nebyl nikým méně než kazatelem, v tom jest jeho síla. Byl ironik ve smyslu Sokratově, rek a bohatýr, ale v šaškově čepičce a v kabátku ověšeném rolničkami. Mstitel mnohé bídy a mnohé křivdy v prohaném moderním světě, ale bez rozhořčení a velkých gest, s jemným úsměvem, který hrál spíše vždy v krásném hnědém oku než koutky jeho rtů. Čistí Dolenta není snadné, poněvadž myšlenka jeho jest plachá a graciesní; miluje jako krásná žena závoje a hry skrývačkové; výše než rozklad cení vtípné slovo a výše než slovo náповěď úsměvem nebo dorozumění zrakem.

Dolent jest opravdu dědic staré slovné kultury francouzské, jejích fines, jejího umění pointového. její dovednosti vyhnati myšlenku na ostří paradoxu, její strategiky dialogové, její síly disociační. Něco z brusířského a šermířského umění La Bruyèrova, La Rochefoucauldova, Vauve-

244 narguesova ožívá v nevelkých estetických knížkách Dolentových. Několik příkladů jen namátkou:

- Hrubý není ještě silný.
- Mluvme, aniž bychom působili utrpení slovům.
- Silni jsou ti, kdož dovedou se opít bez nápojů.

Dolent jest dobrý příklad výrazu opravdu kulturního. „Mluvme, a nepůsobme bolest slovům“, to měl by být první příkaz výrazu opravdu jemného, opravdu uměleckého. U nás, žel, domnívají se lidé, neokovali-li slovo centem železa, že nic nefekli; nezpodtrhovali-li slova v článku dvojí a trojí čarou, že nebyli dosti jasní a důrazní. V zemích málo kulturních chtějí podávat po lopatě i krůpěj rosou; co jinde nabízí se na jahodovém listě, zde chtějí nabrat na vidle. Spásá se, k čemu možno jen číchat. Beleidigende Klarheit, řekl kdysi Nietzsche, slovo, kterému se nerozumí v zemích bez starého spolehlivého vkusu. U nás zdá se lidem, že nejsou nikdy dost jasní; a právě tato trapná jednosmyslnost a chudoduchost činí většinu české literatury tak zoufale, čítankově nudnou. Čteš-li ji, připadáš si skoro idiotem; tak nic se u tebe nepředpokládá, tak nic se nedůvěruje tvým duševním schopnostem! Jedni skloňují slovo „mystický“, jiní „realistický“ do únavy všemi sedmi pády — a ani jednoho, ach, ti neodpustí.

Dolent znal i umění zámlky a jako pravý básník věděl, že těžší než mluvití jest rozpoznati, kde jest třeba se zamlčeti. Tento člověk věděl, proč za první ctnost uměleckého díla prohlašoval eudnost.

Četba estetických a kritických knížek Dolentových není mnohdy snadná. Dolent byl Francouz velmi francouzský: měl nejen francouzskou gracií, hru slovní, vtíp, jiskru, ale sestupoval i velmi hluboko k pramenům francouzského jazyka. Jeho knížky jsou nadto psány, jak má být psáno každé dílo umělecké: z potřeb a bolestí konkrétních a jedinečných, často i lokálně obmezených, Francouzem pro Francouze. Každé opravdové dílo umělecké jest velmi nesnadno přeložiti; mechanicky a slovně jest to možné jen s díly slabými, mdlými, prostředními; díla vyššího posvěcení mohou býti jen převáděna, přebásňována, patvořena v cizím jazyku a duchu. Ale přesto dala by se z knížek Dolentových sestavit a přeložit sbírka výroků rázu všeobecnějšího, aforismů, v nichž duch Dolentův rozbleskuje se po celém nebi, po celé obloze, po celém obzoru lidské myšlenky, lidského citu a vkusu.

Knížka taková mohla by být s užitkem i u nás, a právě u nás.

245

Světlo Dolentovo nesvítil jen, také hřeje a jeho tichý, laskavý, nehluchý úsměv má moc osvobodivou. Tento duch zdánlivě bravý jest vpravdě hrdinský a statečný nejrozkošnějším, nejzdvořilejším způsobem. I když vraždí, činí to Dolent vždy v rukavičkách a ranou dlouho vyměřovanou a vybíranou. A knížka taková svými jiskrami mohla by osvětlit leccos i v českém soumraku a překazit i nejednu penězokazeckou machinaci. I mnohý troud a mnohý nevкус, mnohá poštilost mohla by chytit od ní a shořet očistným plamenem. A není zdravějšího osvětlení nad to zde; při něm se teprve jak náleží dobře čte a píše.

Ale nedotýkej se nikdo prací Dolentových, kdo nemáš aspoň část jeho duše a srdce; kdo nemáš nic z jeho gracie, jeho lehké kouzelnické ruky, jeho vkusu, jeho tvůrčí něhy a vlídnosti. Komu nepadlo do duše nic z jeho melancholického, moudrého, vědomého úsměvu pierotovského. Dělnické ruce, které kopou zem, jsou úctyhodné na svém místě a ve svém povolání, ale chytat motýle přenechávají všude rozumní lidé rukám dětským a básnickým. A překládat Dolenta byla by opravdu tato elysejská hra.